

I. KONSTYTUCYJE INFLANTSKIE ZA STEFANA KRÓLA W WARSZAWIE ROKU 1582

Stephanus Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithvaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Livoniae, Kijoviae, Volhyniae, Podlachiaeque, nec non Princeps Transsilvaniae etc.

1. Significamus tenore praesentium quibus expedit universis, praesentibus et futuris harum notitiam habituris, quia Nos per Dei gratiam recuperata de potestate Moschi Provincia Livonia, eius statui ac bono ordini prospicientes ac defensionis et iustitiae rationem habentes atque exemplum inprimis Terrarum Prussiae Nos accomodantes, infrascriptas leges et constitutiones ei Provinciae de consilio consiliariorum Nostrorum dandas et promulgandas esse duximus, damusque et promulgamus praesentibus. Iura tamen Nostra Regalia inter Nobis in omnibus reservando.

2. ^aEpiscopatus Vendensis.

In primis Deo optimo gratias pro victoria concessa agentes ad eiusque cultum actiones Nostras referentes, fundavimus episcopatum in eadem Provincia, in locum archiepiscopatus et episcopatum, qui fuerunt superioribus temporibus primum discordia interna, deinde vero hostili gladio exterminati. Cuius sedes Vendae futura est, ubi etiam canonicorum collegium instituimus, ac item per civitates, villas et oppida Nostra Regalia, parochias et scholas ritus catholici ereximus.

3. De dissidentibus in religione.

Annuimus petitionibus provincialium Provinciae Livoniae, Rigae et hic ad Nos factis, ut Augustanae Confessionis, quae unica post religionem catholicam illam in Provinciam introducta est, liberum usum illis permittamus.

4. Tres praesidatus in Livonia.

Provinciam Livoniam, quae adhuc a Nobis parta est, in tres dividimus partes, tum iurisdicendi, tum defensionis causa. Quarum prima erit Venden: atque id quidquid inter flumen Dunam et Goviam, et inde ad fines Maschoviae versus Opoczka, supra Marienhausen situm est, et praesidatum Venden spectabit inclusis etiam arcibus Marienhausen, Ludzen et Rozythen. Altera Derpatensis, quae a flumine Govia ad fines usque Moschoviae extendetur et versus Felinem Vilscher lacu terminabitur. Tertia Pernaviensis, quae Felinum Pernaviam et caeteras arces inter Goviam flumen et mare et lacum Vilscher continebit.

5. Praesides Livoniae.

Quibus quidem in partibus singuli praesides, Vendenses scilicet, Derpatenses et Pernavienses praeerunt eo iure et autoritate in illa provincia, qua palatini in Prussia sunt. Cum quibus etiam necessitate exposcente, ad bellum movere debebunt, post quam praedicti praesides a Nobis vel gubernatore Livoniae vel locum tenente, vel commissario Nostro admoniti fuerint.

7. Succamerarii.

Statuimus, ut in eadem Provincia tres itidem succamerarii sint, Vendensis, Derpatensis, Pernaviensis eadem autoritate et functione, qua succamerarii sunt in Terris Prussiae. Iidem finibus inter nobilitatem regendis praeerunt.

8. Vexilliferi.

Tres itidem praedictae Livoniae Provinciae regiones, tres suos vexilliferos habebunt, subque signis a Nobis illis attributis, necessitate exposcente, ut supra scriptum est, dictae provinciae nobiles et incolae ad bellum et defensionem progredientur.

9. Iudicia terrestria.

Iudicia terrestria in singulis praesidatibus quotannis bis celebrentur, ita ut in praesidatu Vendensi prima iudicia feria tertia post Dominicam Quasimodo geniti^b, secunda, feria tertia

^a W VL numery przypisów zamieszczone są nie przed tytułem, lecz przed pierwszym wierszem. ^b To znaczy w Niedzielę Przewodnią, pierwszą po Wielkanocy.

post Lamperti^c, in Pernaviensi duabus post hebdomadibus, in Derpatensi duabus post aliis observentur. Ex quibus quidem iudicis terrestribus appellationes ordinariae fient ad conventum Livoniae.

10. Iudices, scabini et notarii terrestres ac tabelliones.

Iudicia terrestria iudicabuntur a iudice. Iudex autem cuius praesidatui ex quatuor e nobilitate propositis, unus per Nos assignari debet, cui assidebunt sex scabini ex duodecem a nobilitate propositis a Nobis designati. Notarium vero terrestrem ex quatuor a nobilitate electis, unum itidem designabimus, qui acta et decreta iudicii terrestris conscribet et edet. Pro incidentibus vero passim necessitatibus, publici tabelliones in conventibus Livoniae modo infrascripto habendis, qui fuerint testatae probitatis ac fidei, ex conventus illius sententia, creari poterunt.

11. De appellatione.

Ut autem frivolae et temerariae appellationes non nihil cohibeantur, quisquis in iudicio terrestri ad conventum appellaverit, octodecem, marcas Rigenses in iudicium reponat. Etsi appellans succubuerit, in usum publicum iudicii, in quo erant repositae, cedant; alioquin parti restituantur.

12. Iudicia praesidum et sanguinis ac facti recentis.

Nec praesides causas ad ius terrestre spectantes, nisi de consensu partium iudicent et provocantes ad iudicium terrestre remittant; exceptis causis levioribus, quae videlicet valorem triginta marcarum Rigensium non excedant. Hae quidem sine strepitu iudicii de simplici et plano ab eis componi possunt. In causis autem sanguinis et facti retentis indilatam iustitiam ministrent, nec partes contententes ad componendam amice inter se controversiam cogant, nec ullas poenas exigant, nisi per iudicium decretas. Quarum poenarum tertia pars iudicio terrestri, reliquae duae partes praesidi loci cedant.

13. Praesides et capitanei, caeterique omnes iudicio terrestri subsint.

Praesides et capitanei, ac quivis incolae Livoniae, sive Poloni, sive Lithuani, aliique omnes citati tam in iudicio terrestri quam conventuum publicorum respondere sint obligati, exceptis obligationibus super bonis Nostris Regalibus emergentibus. Civitatibus etiam iudicia iuxta privilegia ipsorum relinquimus.

14. De commissionibus.

Ut autem temerariae lites amputentur, commissarios sive iudices delegatos non deputabimus, in causis ad iudicium terrestre spectantibus, et minus in eo iam pendentibus, nisi per rationem ordinariam, de qua infra dicitur, a sententia definitiva seu interlocutoria iam lata, ad Nos remissae fuerint. Exceptis causis limitum bonorum Nostrorum Regalium et divisionis fratrum et proximorum. Nec iudices delegatos seu commissarios, a quibus semel appellatum est, in eadem causa denuo deputabimus, ut causam ad ipsos remitemus. Non enim verisimile aut honestum videtur, quod iudex suam pristinam sententiam retractet, aut aliter postea iudicet, quam antea indicaverat.

15. De conventibus publicis iudicialibus.

Conventus autem publici indiciorum causa in Livonia Vendae quotannis bis celebrentur, verno videlicet tempore ad diem Sancti Stanislai [5 f], tempore autem autumnii ad diem Sancti Michaelis [29 IX], ad praedictos conventus publicos omnes causae tam ex civitatibus quam ex iudiciis terrestribus per appellationem devolvantur, ac etiam ex feudis ducalibus. Eae vero appellationes cognoscentur in dicto conventu ab episcopo, tribus praesidibus, capitaneo Vendensi, quaestore provinciali, tribusque succamerariis, civitatumque Rigensibus duobus, Derpatensis uno, Pernaviensis uno, Vendensis uno, deputatis. Praesidebit vero Gubernator Livoniae vel locum tenens, aut commissarius Noster, a Nobis pro tempore designandus, atque

^c Czyli we wtorek po 11 września.

ibi omnes causae finientur, sine ulteriori provocatione. Exceptis causis amissionis haereditatis bonorum, in quibus si quae pars a conventu se gratam putaverit, utriusque partis allegationes diligenter conscribi, ac ad Nos obsignatae sigillis omnium suprascriptorum per Gubernatorem aut locum tenentem vel commissarium Nostrum remitti debent. De quibus Nos sententiam Nostram itidem scripto Nostro declarabimus. Ac item exceptis causis famae, in quibus hoc idem, nisi sint sanguinis aut facti recentis, observari volumus. Decreta vero praedicta conventionalia a notario terrestri Vendensi conscribentur, sub sigilloque eiusdem terrae edentur.

15. De iure municipali Livonico.

Tam in iudiciis terrestribus quam conventionalibus iustitia administrabitur ex praescripto iuris provincialis in Livonia recepti. Salvis tamen Nostri Regis ac publicis iuribus, cuius quidem iuris municipalis exemplum provinciales ad Nos mittere debent intra quadrimestre, ut a Nobis recognoscatur, et autoritate Nostra publicetur, praeteritas omnes iniurias facti inter privatos perpetua oblivione delendas censemus. De causis autem pecuniarum creditarum at bonorum adeptorum inter se iure experiri poterunt. Neque tamen ab iis qui tempore belli usuras in bonis suis inscripserunt, exigi ea debent. In posterum autem nonnisi mediocres inscribi et accipi poterunt.

16. Conventus necessitatis publicae causa.

Quando opus fuerit conventu pro necessitate publica, quem Nos et successores Nostri arbitrio Nostro, loco et die, quo Nobis videbitur, indicemus prius in singulis praesidatibus, Vendensi, Derpatensi, Pernaviensi fiat nobilitatis conventio particularis, quam praesides in suis praesidatibus ad aliquem locum convenientem literis suis de mandato Nostro convocent, ut nuncii ad huiusmodi conventum eligantur. Qui autem vocatus non comparuerit, poenam sex marcarum Rigensium pendet, cuius medietas praesidi, altera vero fisco Livonico proveniat. Mittent etiam ad eundem conventum nuncios, duos Civitas Rigensis, unum Derpatensis, unum Pernaviensis, unum Vendensis ac idem Curlandiae Dux, cuius nuncio locus dignus ac conveniens in consessu attribui debet.

17. De executione rei iudicatae.

At quum frustra sententiae ferantur, nisi legitimae executioni demandentur, volumus et ineffragabili constitutione sancimus, ut deinceps unusquisque cuiusvis conditionis aut eminentiae fuerit, rei iudicatae sine omni contradictione cum effectu pareat et obsequatur. Alioqui locorum praesides, nullo alio a Nobis mandato expectato, legitimam executionem faciant, adiuncto sibi, ubi causae conditio id postulaverit, capitaneo et nobilibus illius districtus, ut etiam, si necessitas exegerit, omnibus et singulis vasallis Nostris seu nobilibus illius praesidatus, quos ad assistendum illi sub iurisiurandi debito et amissione bonorum obligatos esse decernimus. Si vero maiori potentia si opus, negotium ad Nos referri volumus, ut opportunis rationibus rebus provideamus. Praesides similiter ad huiusmodi executiones faciendas, iustitiamque oppressis ministrandam iusiurandum Nobis praestitum adigat, quos etiam, si remissiores fuerint, quinquaginta florenorum Ungaricalium poena plecti volumus, cuius mulctae medietas parti, cui iustitia denegata est, Altera vero medietas fisco cedat. Ubi autem quis executioni voluerit resistere, aut iam factam violare convictus fuerit, poena banni sive proscriptionis ac bonorum confiscatione irremissibiliter puniatur. Ex quibus bonis parti laesae primum satisfiat; quod reliquum fuerit, praedicto fisco applicetur.

18. De violentiis ac viis publicis.

Statuimus praeterea, ut nullus capitaneus, nobilis, civis aut quivis alius, cuiuscunque conditionis existat, qui personis, castris, domibus aut possessionibus alicuius ullam violentiam inferre, incursiones facere, in publicis stratis insidias ponere praesumat, super his convictus, capitali poena puniatur.

19. De captivatione, criminibus ac contractibus.

Et cum aliquis nobilis decreto publici conventus, iudicio praesidum aut terrestri capitur, quod sub certis poenis in potestatem aut carcerem civilem non tradatur, sed in manus

praesidium. Si quis autem in civitate, ubi nulla arx est capitur et autoritate conventus praesidis aut iudicii in carcerem civilem coniicitur, in potestate eorundem et non civitatis permaneat. Fideiussoria autem cautione a carcere huiusmodi liberetur, nisi causa fuerit criminalis, et ut sub poena viginti florenorum Ungaricalium, quorum medietas praesidi, altera parti laesae cedat, absque ulla remissione persolvenda. Nobiles et eorum subditi autoritate seu potestate civili non capiantur, detineantur aut arestentur, nec nobiles autoritate propria capiant aut detineant cives vel eorum subditis, sed unusquisque coram iudice suo ordinario conveniatur et iustitiam requirat, nisi in casibus recentibus et actionibus criminalibus. Nam delinquens in loco delicti deprehensus et contrahens de contractu recenti, in loco contractus poterit conveniri.

20. De fluminibus.

Praeterea ne in fluminibus terrarum Nostrarum Livoniae quibuscunque ab antiquo navigabilibus obstacula fiant, ut tam piscibus, quum navibus et lignis libet transitus permittatur, bonis ac iuribus Nostris regalibus et quorumcunque privilegiis antiquis et praescripta consuetudine salvis.

21. De bonis terrestribus civium et nobilium civilibus.

Civibus bona terrestria et nobilibus civilia bona liberum sit deinceps emere, ita tamen, quod ad paria onera utrinque ferenda sint obligati. Quod scilicet cives ratione bonorum terrestrium omnia nobilitatis onera, et nobiles ratione civilium bonorum omnia civilia onera, aequis passibus ferant et eidem iuri subsint.

22. De praedonibus.

Statuimus, ut praesides et capitanei, quisque in suo praesidatu et capitaneatu diligenter fines terrarum observent, ne praedones et grassatores ingrediendo impune grassentur.

23. Rustici arma non ferant.

Et praeterea ne rustici com bombardis, radis, cuspidibus, lanceis, gladiis aut similibus armis publice aut privatim incedant atque ea deferant, nisi ad venationem aut publicam pacem tuendam a dominis suis evocati fuerint; scultetis etiam exceptis, quibus ob publicam functionem armatos esse liceat.

24. De mercimoniis et rusticis.

Ne etiam mercatores et praesertim peregrini sive exotici homines, in nobilitatis ac civitatum iniuriam, merces in villis ac pagis clam et publice coemere et negotiationes exercere audeant, autoritate Nostra Regia firmiter prohibemus. Statuentes, ut deinceps subditi dominorum merces et res suas vendibiles in civitatem ducant, inque foro publico venales exhibeant. Cum vero supra actis temporibus plebem rusticam miris modis pressam in Livonia fuisse audiamus, eam ad tolerabilem statum reducendam, eiusque rei rationes aliquas in conventu provinciali ineundas censemus, ad quam Nos quoque auctoritatem Nostram et ordinationem, communicato cum provincialibus in eodem conventu consilio, adhibebimus.

25. De mercimoniis Moschoviticis.

Mandamus locum tenenti Nostro, praesidibus, capitaneis ac aliis provinciae ac civitatum magistratibus, ut merces omnes Moschoviticas Plescovia et aliunde per ditiones Nostras Rigam aut Pernaviam, quo ad diversum aliquod pro ratione temporis statuerimus, dirigant. Riga vero et Pernavia trans mare, tum in Lithuaniam Poloniamque, nec iis mercimoniis uti, nisi subiectos Nobis, patiatur; sub gravi animedversione.

26. De constitutionibus in posterum faciendis aut emendandis.

Si quid postea de statu Livoniae eiusque bono ordine statuendum sit aut in supra scriptis constitutionibus emendandum, mutandum, addendum, id prout res ac necessitas tempusque exiget, matura ac bona deliberatione faciemus. Quae omnia ac singula, ut suprascripta sunt, sancimus ac decernimus robur debita firmitatis habere debere, ac ab omnibus in eadem provincia observari, ab iis vero quorum interest manu teneri et exequi. Harum quibus sigillum Nostrum appressum est, testimonio literarum.

Actum et datum Varsaviae, die quarta Decembris, correctionis Anno millesimo quingentesimo octuagesimo secundo [4 XII 1582], Regni Nostri Anno septimo. Per manus illustris et magnifici Ioannis de Zamoście, Regni Nostri supremi cancellarii et exercituum Regni generalis, Cracoviensisque ac Marienburgensis, Miedzirzecensis, Knischynensis, Krzeszoviensis etc. capitanei, sincere Nobis dilecti.